

מבוא

ציפיית הישועה – עניין מרכזי בעולם האמת, וגם בעולמנו

חז"ל (שבת לא, א) לימדו כי הציפייה להתקיימות נבואות הנחמה והישועה, היא מהעניינים המרכזיים שכל אדם נשאל עליהם בעולם האמת: אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, **צפית לישועה**, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר?

פשוט שאין כוונת חז"ל לסיפור דברים בעלמא, של המתרחש בעולם האמת. אילו היה מדובר בסיפור בעלמא, שאין לו משמעות מעשית עבורנו, לא היה צורך להביאו בגמרא. לפיכך, נראה שכוונת חז"ל בדברים אלו לתת נחיה מעשית עבורנו, הנחיה המיועדת דווקא לעולמנו, ולמצבנו הנוכחי: עלינו לצפות לישועה, ולהעניק לציפייה זו מקום מרכזי בתודעה שלנו. דרכה של ציפייה אמיתית, שהיא אינה נותנת מנוח לאדם: היא 'מפריעה' לאדם להתרכז בענייניו ולשכוח ממנה, מונעת ממנו להסתפק במציאות הקיימת ולראות בה חזות הכל, ומשאירה אותו כל העת בשייכות תודעתית לדבר שאליו הוא מצפה. ציפייה כזו, היא מה שנדרש מאיתנו!

מתוך הפסוקים ודברי חז"ל, ננסה בע"ה להעמיק את הבנתנו באופייה, בעניינה ובמשמעותה של ציפיית הישועה.

שלושה ממאנים להתנחם

בשלושה מקומות בתנ"ך, מצאנו מיאון להתנחם: הראשון הוא יעקב, שמיאן להתנחם על יוסף (בראשית לו, לב-לה):

[לב] וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר נא הכתנת בנד הוא אם לא. [לג] ויכירה ויאמר כתנת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף. [לד] ויקרע יעקב שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים

לקראת מקדש | מבוא

רבים. [לה] ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה ויבך אתו אביו.

אף רחל אמנו ממאנת להתנחם (ירמיה לא, יד-טז):

[יד] כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להתנחם על בניה כי איננו. [טו] כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעלתך נאם ה' ושבו מארץ אויב. [טז] ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם.

מיאון להתנחם מוזכר גם בפסוק שלפי דברי חז"ל, מתייחס לבכי הצדיקים על הגלות (תהילים עז, ב-ד):

[ב] קולי אל אלהים ואצעקה קולי אל אלהים והאזין אלי. [ג] ביום צרתי אדני דרשתי ידי לילה נגרה ולא תפוג מאנה הנחם נפשי. [ד] אזכרה אלהים ואהמיה אשיחה ותתעטף רוחי סלה.

וכך ביארו חז"ל את עניין המזמור זה (מדרש תהילים עז, א):

כשהקב"ה מראה לצדיקים הצרות הבאות על ישראל, הן עומדין ומרעימין לפניו.

מדוע הצדיקים ממאנים להתנחם, ובוחרים להתרעם? ומה עלינו ללמוד מכך?

כדי לנסות לענות על השאלות הללו, נפנה לדברי חז"ל, שנדרשו לשלושת המיאונים הללו.

כך הסבירו את מיאונו של יעקב להתנחם (בראשית רבה פד, כא):

מטרונה שאלה את ר' יוסי אמרה לו כתיב (דהי"א ה, ב): 'כי יהודה גבר באחיו, וכתיב (בראשית לח, יב): 'וינחם יהודה ויעל על גוזזי צאנו, וזה אביהם של כלם, וימאן להתנחם?! אמר לה: מתנחמים על המתים ואין מתנחמים על החיים.

כך הסבירו את מיאונה של רחל להתנחם (איכה רבה, פתיחתא כד):
באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה [...] ומה אני,
שאני בשר ודם, עפר ואפר, לא קנאתי לצרה שלי, ולא הוצאתיה לבושה
ולחרפה; ואתה מלך חי וקיים, רחמן, מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין
בה ממש, והגלית בני, ונהרגו בחרב, ועשו אויבים במ כרצונם.

וכך הסבירו את מיאונם של הצדיקים להתנחם (שוחר טוב תהילים עז, ג):
למה היא ממאנת להנחם, שאינה יודעת עד מתי הקץ.

הציפייה – היפך ההתנחמות

נראה כי חז"ל, בעומק בינתם והשגתם בקודש, מסרו בידינו את הקו
המקשר בין שלושת המקומות: עניינה של הנחמה הוא סיום וסיכום הצער,
ונסיגה ממנו בחזרה אל שגרת החיים. הנחמה מגבילה את הצער, מונעת
שהייה מוגזמת בתוכו, ומורה על המשכיות החיים. ממילא, נחמה אינה שייכת
אלא באבל על דבר שהיה ואינו, שהיה ונגמר, ולכן גם האבל עליו נגמר. לעומת
זאת, בדבר שממשיך לעורר ציפייה, לא שייכת נחמה, שהרי הציפייה ממשיכה
ומתחדשת. הציפייה היא עצמה קשר, הציפייה היא עצמה המשכיות של
חיים, ולכן אין סיום לצער, ואין צידוק לצאת מהשהייה בו – עד שתתממש
הציפייה.

והנה, בלשון התנ"ך, משמשת לשון נחמה בשתי משמעויות שונות: האחת
היא סיום אבלות, והשנייה היא חרטה ושינוי. הרש"ר הירש (בראשית ה, ל-
לא; וכע"ז שם נ, כ-כא) ביאר את הקשר בין שתי המשמעויות: 'גם הנחמה
משנה את הרגשת הלב ביחס למאורע שאירע'.

אם כן, הציפייה לגאולה נובעת מתודעה פנימית המחוברת לגאולת ישראל,
ולשייכותנו לקו החיים הישראלי, קו שראשיתו בבחירת אברהם וזרעו,
ואחריתו בהתגלות מלכות ה' על העולם כולו. בכך שונה אבלות החורבן
מאבלות על נפטר, שעל החורבן אין לנו נחמה, עד שנראה בהתקיימות נבואות
הישועה.

התנועה של הממאן להתנחם: מציפייה לעשייה, ומעשייה לנחמת אמת

מהו, אפוא, תפקידו של הממאן להתנחם? כלום עליו לשקוע בעצבות ודכדוך, חלילה? ודאי שלא. ההיפך הוא הנכון: הממאן להתנחם, מביע מיניה וביה תקווה וציפייה לשינוי. תפקידו הוא לתת לציפייתו את המקום הראוי לה, ויתירה מזו: להירתם בעצמו למען הגשמתה. וסופה של הירתמות זו, שיהיה לה חלק בנחמה שבוא תבוא.

תפקיד זה למדנו מנח. מתחילה, נאמר עליו (בראשית ה, כט): 'ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה ה'. לא 'מנחמנו', אלא 'ינחמנו' בלשון עתיד. ניחומו של נח אינו עובדה מוגמרת שאירעה בעצם לידתו ובחירת שמו, אלא עבודת חיים מאומצת, תוך מיצוי של כוחות חיים מוגבלים.¹ שמא יש לבאר בכך את מחלוקת האמוראים (סנהדרין קח, א), אם 'איש צדיק היה בדרתיו' (בראשית ו, ט) היינו דווקא בדורותיו ולא בדורות אחרים, או שקל וחומר בדורות אחרים: במבט חיצוני, יכול להיות שהיו בדורות אחרים צדיקים שהגיעו למעלות גבוהות יותר, למדו יותר תורה וקיימו יותר מצוות; אך בהתבוננות פנימית, כזו הבוחנת את תנאי השטח, את המאמצים ואת שבירת הטבע הראשוני למען רצון ה' – הרי שנח אינו רק חד בדרא, אלא חד בדרי.

נמצאנו למדים שמתפקידו של המצפה, הוא להכיר בכוח ובמעלה שקיימים באופן מובנה **דווקא** במקום החשוך והאפל שבו הקב"ה הציב אותו, בכוונת מכוון. תפקידו של המצפה הוא להפוך את הצער והאובדן הגדול, מחיסרון – ליתרון, ממקור כאב – למקור עוצמה, ומתכלית השפל – לתחילת העלייה. 'תכלה שנה וקללותיה', ומתוך כך דייקא, 'תחל שנה וברכותיה'.

ייתכן שרעיון זה, הוא שעומד ביסוד דברי רבי יוחנן בנוגע לטבריה, שהיא המקום שבו פסקה הסנהדרין ובו היא עתידה להתחדש (ר"ה לא, ב):
וטבריא עמוקה מכולן, שנאמר: 'ושפלת מארץ תדברי'. רבי אלעזר אומר: שש גלות, שנאמר: 'כי השח יושבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ

---

1. כדברי המדרש (בראשית רבה ל, י): 'נח שהיה כחו רע', וכדברי רש"י (בראשית ו, ט): 'נח היה צריך סעד לתומכו'.

יגיענה עד עפר'. אמר רבי יוחנן: ומשם עתידין ליגאל, שנאמר: 'התנערי מעפר קומי שבי'.

לסיכום: הטועה להתנחם, נשאר מפולש באפר, וחושב שאין דבר טוב מזה. הטועה להישאר שקוע באבלו, נשאר גם הוא מפולש באפר, אלא שצערו גדול שבעתיים, בהבינו את גודל המרחק בין אפר זה ובין מקומו האמיתי. **המצפה**, בשונה משניהם, אינו מתנחם, אך גם אינו נשאר שקוע באבלו: **המצפה עסוק ושותף ביצירת הנחמה עצמה**. וכדברי רבי יוחנן במקום נוסף (מנחות קי, א): 'רבי יוחנן אמר: אלו תלמידי חכמים העסוקין בהלכות עבודה, מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם'. ויעוין עוד בשו"ע (או"ח א, ג) ובמשנ"ב (א, ו).

אין תחליף למקדש

למדנו על כפל המשמעויות של לשון נחמה: הפסקת האבל, וגם חרטה. הממאן להתנחם, בעצם ממאן להתחרט. הוא עודנו דבוק בציפייה להשראת השכינה בישראל, לבניית המקדש בירושלים, לנבואה, למלכות ולסנהדרין. לא פעם, המציאות סביבו משדרת ריחוק, ואף סלידה, זלזול ובוז לציפיות אלה. כך אירע לדוד המלך (תהילים סט, ח-יג):

[ח] כי עליך נשאתי חרפה כסתה כלמה פני. [ט] מוזר הייתי לאחי ונכרי לבני אמי. [י] כי קנאת ביתך אכלתני וחרפות חורפידך נפלו עלי. [יא] ואבכה בצום נפשי ותהי לחרפות לי. [יב] ואתנה לבושי שק ואהי להם למשל. [יג] ישיחו בי ישבי שער ונגינות שותי שכר.

במצב כזה, יש פיתוי גדול 'להתנחם', להסתפק בדברים הטובים שיש במציאות ההווה, המוכרת והמקובלת על הבריות, לשכוח מ'קנאת ביתך', ובכך להפסיק להיות 'מוזר' ו'נכרי'. לפי מה שהתבאר, נחמה זו היא נחמת שוטים. על האדם להזכיר ולשנן לעצמו: 'מוטב לי להקרא שוטה כל ימי, ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום' (עדויות ה, ו), וכעין זה: 'מוטב תיכספו²

2. =תתביישו.

בי עמרם בעלמא הדין, ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי (קידושין פא, א). אין תחליף למקדש, ולכן אין להרפות מהציפייה למקדש.³

נוכחות הלכות המקדש בכל תחומי ההלכה

והנה, אף על פי שדיני קדשים במובנם הפשוט בטלו עם החורבן, הרי שנתרו להם אינספור נקודות מפגש עם ההלכות הנהוגות בזמן גלות. בנקודות מפגש אלו, השפיעו דיני קדשים על ההלכות הנהוגות בזמן גלות, ובאופן פלאי הנכוח את המקדש כמציאות חיה בתוכנו, בתקופת הגלות הארוכה. נקודות מפגש אלו, כמו עמדו לפני כסא הכבוד והצהירו: **מבנה המקדש** אמנם נחרב ונשרף, אך **תורת המקדש** עודנה חיה וקיימת, נלמדת ומתפתחת בכל עת, בתוך בתי המדרש ובתוך לבות ישראל, במשך אלפיים שנה לא פסק פומייהו דחכמי ישראל מגרסא של דיני קדשים. תופעה מופלאה זו, היא חלק מפלא הקיום היהודי בגלות. מכיוון שכך, זכינו ובבואנו לעסוק בדיני קדשים, עומדים לרשותנו דברי ראשונים ואחרונים רבים שעסקו בהם כחלק מעיונם בהלכות הנהוגות בזמן החורבן.

הספר לקראת מקדש

הספר **לקראת מקדש** נכתב במקביל ובהמשך לקודמו, הספר **פסח לה'** על הלכות קרבן פסח. כמעשהו בראשונה, כך מעשהו בשנייה: עיון בדברי חז"ל וגדולי הדורות, תוך חתירה לבירור הלכה למעשה, בשאלות הנוגעות לחידוש עבודת הקרבנות.⁴ חתירה זו, אין פירושה לטעון שבאתי לידי הכרעה, בסוגיות חמורות אלו, שמסורות לגדולי פוסקי הדור; וכבר תיארתי במבוא לפסח לה' (עמ' לג) את גודל משימת ההכרעה בסוגיות החמורות שבמקדש, ולא עליי המלאכה לגמור. תקוותי היא שבמהרה ייבנה המקדש, ויהיה בספרים אלו כדי

3. ויעוין בזה עוד לקמן (סי' א).

4. רוב סימני הספר פורסמו לראשונה בכתבי עת שונים, כמפורט ברשימה שבסוף הספר (עמ' תקיד). עם זאת, להוצאת הספר קדם עיון מחודש בכל הסוגיות, שכלל שינויים והוספות רבים מספור, בתוכן ובמבנה, וכן הטמעת הערות ומשובים שקיבלתי לאחר הפרסום הראשוני, ופנים חדשות באו לכאן.

לסייע ולו במעט לפוסקי הדור בלימודם ובהכרעותיהם, על פיהם ניסע ועל פיהם נחנה.

רבים מאוד הם העוזרים והמסייעים לי בכלל, ולספר זה בפרט, ואני מודה להם מקרב לב. מפני ריבויים, אמנע מלפרוט את שמותיהם,⁵ ועימם הסליחה.⁶ רק שם אחד אזכיר, שמו של הרב הלל בן שלמה שליט"א, שעבר בעיון על הספר כולו, וזיכני בהערות רבות. בחכמתו ובתבונתו סיקל טעויות וחשף מקורות, סברות וראיות, ופעמים רבות הוציאני מאפילה לאורה. הרבה קיבלתי ממנו, ותמיד במאור פנים, בסבלנות, בישרות, בבקאות ובחדוותא דאורייתא. יברכהו ה' שיזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך נחת והרחבת הדעת, ולהוציא לאור את חיבוריו שעודם בכתובים.

יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, שייבנה בית המקדש במהרה בימינו, ושם נעבדך ביראה, כימי עולם וכשנים קדמוניות.

---

5. במפתח בסוף הספר (עמ' תקד), צוינו תלמידי חכמים שדבריהם הובאו לראשונה בספר. כולם ראו את הדברים שהובאו בשמם, ואישרו את עצם הפרסום וכן את אופן הניסוח (או שכתבו בעצמם את הדברים שצוטטו בשמם, על דעת שהדברים יפורסמו – הגר"ק והגר"א נבנצל).

6. בהקדמה לפסח לה' צוינו מפתחות ומאגרים תורניים שהשתמשתי בהם, וזיכרון אחד עולה לכאן ולכן. בספר הנוכחי השתמשתי בשני מאגרים נוספים, שלא צוינו שם: תחומין פלוס, ומאגר הספרים – הלכות המקדש והקרבת. ספרים ומאגרים רבים הוקדשו לענייני חידוש עבודת הקרבנות, והם צוינו ברשימה לקמן (עמ' תקה-תקיג).